

ŽENY A ZEMĚDĚLSTVÍ V AFRICE

Úvod

Všeobecná deklarace lidských práv uznává přirozenou důstojnost a rovná nezczitelná práva všech lidských bytostí. V mnoha případech jsou však stále práva žen oproti právům mužů omezená. Situace je obtížná zejména pro ženy žijící ve venkovských oblastech rozvojových zemí, jejichž ekonomická a sociální práva zůstávají často nenaplněna. Zároveň je třeba zdůraznit, že většina světové populace trpící hladem žije na venkově, kde převážné množství místně konzumovaných potravin produkuje právě ženy.¹

Zranitelnost žen má několik aspektů. Za prvé ženy čelí systematické diskriminaci v souvislosti s přístupem k půdě a jejímu vlastnictví, včetně menší zákonné ochrany jejich vlastnických

práv. Důležitou roli zde hraje i fakt, že ženy často nemají o svých právech žádné povědomí. Za druhé se ženy obecně potýkají s diskriminací jak v sociokulturní, tak politické struktuře, zejména z hlediska vůdcovského postavení mužů a obtížnějšího zapojení do rozhodovacího procesu. Za třetí ženy obvykle tvoří hlavní část pracovní síly v zemědělství, zatímco muži většinou získávají výnosy a peněžní příjmy. Ekonomicky jsou tak ženy znevýhodněny a to i přesto, že spíše než muži vydají svůj příjem na potraviny, zdravotní péči nebo vzdělání dětí. Zlepšení potravinové bezpečnosti, zemědělské produktivity domácností a výživy se musí zabývat potřebami žen. Za čtvrté vzniká tato zranitelnost z důvodu nižšího sociálního postavení a fyzických vlastností, které se projevují sexuálním a genderově podmíněným násilím.²

1 FAO (1998)

2 MOKORO, CIRAD, ILC (2011)

Během 4. světové konference zaměřené na práva žen, která se konala v Pekingu v roce 1995, uznaly vlády poprvé genderový rozměr chudoby, což rovněž vedlo k zavedení její širší definice, která zohledňuje nejen minimální základní potřeby, ale rovněž zahrnuje odepření příležitostí a volby.³

Takzvaná **feminizace chudoby** v podstatě znamená, že se chudoba u žen vyskytuje častěji než u mužů, je závažnější a existuje trend rostoucí chudoby žen (v souvislosti s rostoucí mírou domácností, v jejichž čele stojí ženy).⁴

V této studii se budeme zabývat problémy, jimž čelí ženy na africkém venkově. Zaměříme se na jejich úlohu v produkci potravin, překážky, kterým čelí v souvislosti s držbou půdy, otázky, které musí řešit v souvislosti se změnou klimatu, globálním ekonomickým systémem a násilnými konflikty. Domníváme se, že jediným způsobem, jak dosáhnout cílů naší rozvojové politiky, je ukázat právě souvislost mezi problémy v oblasti rozvoje a lidskými právy.

LIDSKOPRÁVNÍ PŘÍSTUP

“Rovnost žen a mužů je záležitostí lidských práv a je jednou z podmínek pro nastolení sociální spravedlnosti. Je rovněž nezbytnou a základní podmínkou pro nastolení rovnosti jako takové, zajištění rozvoje a zabezpečení míru.”

Pekingská akční platforma, 1995

Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs) přisuzují rovnosti pohlaví zásadní důležitost. Prosazování rovnosti mužů a žen a posílení úlohy žen ve společnosti jsou samy o sobě rozvojovým cílem (MDG 3), ale slouží rovněž jako klíčový prostředek k dosažení ostatních rozvojových cílů tisíciletí jako je i snížení chudoby a hladu (MDG 1). Napomáhají také v prosazování všeobecného základního vzdělání (MDG 2), snižování úmrtnosti dětí ve věku do pěti let (MDG 4), zlepšení zdraví matek (MDG 5) a snížení pravděpodobnosti onemocnění HIV/AIDS (MDG 6). Propojování rozvojových cílů tisíciletí s lidskými právy má proto klíčový význam.

V praxi se ženy, žijící na venkově, živí farmařením. Většinou žijí v chudobě a naplnění prvního rozvojového cíle je nevyhnutelnou podmínkou pro zlepšení jejich životních podmínek. Ženy čelí sexuálnímu násilí, což je činí náchylnými k nakažení se HIV/AIDS. To pak vede k dalšímu zhoršení a omezení práce v zemědělství a dalšímu snížení potravinové bezpečnosti.

3 United Nations Department of Public Information (2000)

4 IDS (2001)

Posílení postavení farmářek bude dosaženo pouze tím, že se ženy naučí, jak proti těmto problémům bojovat.

“Genderová rovnost je více než jen pouhým cílem o sobě. Je předpokladem k dosažení úspěchu v ostatních výzvách jako je snižování chudoby, šíření udržitelného růstu a budování dobrého vládnutí.”

Kofi Annan, bývalý generální tajemník OSN

Základní lidskoprávní dokumenty zaměřené na ženy

→ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979):

Klíčový dokument, který se zaměřuje na práva žen, byl přijat na půdě OSN v roce 1979. *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen* (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, CEDAW) stanovuje soubor doplňkových práv. S cílem zlepšit situaci žen ve venkovských oblastech úmluva požaduje, aby smluvní státy zajistily, že všechny ženy ve venkovských oblastech budou mít právo na:

- účast na rozvojovém plánování na všech úrovních,
- vzdělávání, školení a další služby za účelem zvýšení jejich technické kvalifikace,
- zemědělské úvěry a půjčky, tržní zařízení, vhodnou techniku a stejné zacházení při pozemkových a agrárních reformách, jakož i v programech osidlování země,
- přístup k přiměřeným zařízením péče o zdraví, včetně informací, poradenství a služeb v oblasti plánování rodiny.

→ Africká charta lidských práv a práv národů (1981):

Tato charta, kterou přijala Organizace africké jednoty (předchůdce Africké unie), prohlašuje, že: „Stát zajistí odstranění všech forem diskriminace žen a rovněž zajistí ochranu práv žen a dětí, jak je stanoveno v mezinárodních prohlášeních a úmluvách.”⁵

→ Pekingská akční platforma (1995):

Globální agenda pro práva žen, rovnost pohlaví a posílení postavení žen ve společnosti je dále rozvíjena z hlediska chudoby, jelikož se přímo otázkami spojenými s chudobou žen zabývá. Dalekosáhlé působení platformy je zejména dáno skutečností, že se orientuje nejen na chudobu, vzdělání, zdraví, hospodářské zdroje nebo nezaměstnanost, ale směřuje svou pozornost i na takové otázky, jako je násilí na ženách, sexuální a reprodukční práva během válek a životní prostředí, které v úmluvě CEDAW chybí.

5 Africká charta lidských práv a práv národů, k dispozici na: http://www.achpr.org/english/_info/charter_en.html.

→ Opční protokol k úmluvě CEDAW (1999):

“Ratifikací opčního protokolu státy uznávají pravomoc Výboru pro odstranění všech forem diskriminace žen (orgánu, který sleduje dodržování úmluvy ze strany států, smluvních stran) v rámci své působnosti přijímat a posuzovat stížnosti jednotlivců i skupin.”⁶

→ Maputský protokol/ Protokol k Africké chartě lidských práv a práv národů o právech žen v Africe (2003):

Protokol stanovuje zákaz mrzačení ženských pohlavních orgánů, právo žen na sexuální sebeurčení, posílení práv žen v rámci manželství, stejná práva pro ženy a muže na půdu a majetek, právo na účast v politickém životě a v rozhodovacích procesech, právo na mír, právo na potravinovou bezpečnost nebo právo na udržitelný rozvoj. Protokol dosud podepsala více než polovina afrických zemí.⁷

Lidskoprávní přístup (Human Rights-Based Approach, HRBA)

Právní rámec povinností vyplývajících z lidských práv je předmětem rostoucího mezinárodního konsensu pod názvem „lidskoprávní přístup k rozvoji“. Tato koncepce vychází ze souboru univerzálních standardů lidských práv a uznává, že naplňování lidských práv musí být jak prostředkem, tak cílem rozvoje.⁸ Tento přístup rovněž určuje „držitele práv“ a odpovídající „nositele povinností“ v konkrétních souvislostech spojených s rozvojem a posiluje jejich schopnost požadovat svá práva v případě první skupiny a plnit své povinnosti v případě druhé.⁹

Používání zásad **PANTHER** (*participation, accountability, non-discrimination, transparency, human dignity, empowerment, and the rule of law*), tj. účasti, odpovědnosti, nediskriminace, transparentnosti, lidské důstojnosti, posílení postavení ve společnosti a respektování zákonů, podporuje naplňování lidských práv a napomáhá dosažení rozvojových cílů.¹⁰

6 Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, k dispozici na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/>.

7 Maputský protokol, k dispozici na: <http://www.maputoprotocol.com/index.php>.

8 ActionAid, Amnesty International, Terre des hommes, International Human Rights Network, Human Rights-Based Approaches and EU Development Aid Policies (2008)

9 Minority Rights Group International (2011)

10 UNESCO (2011)

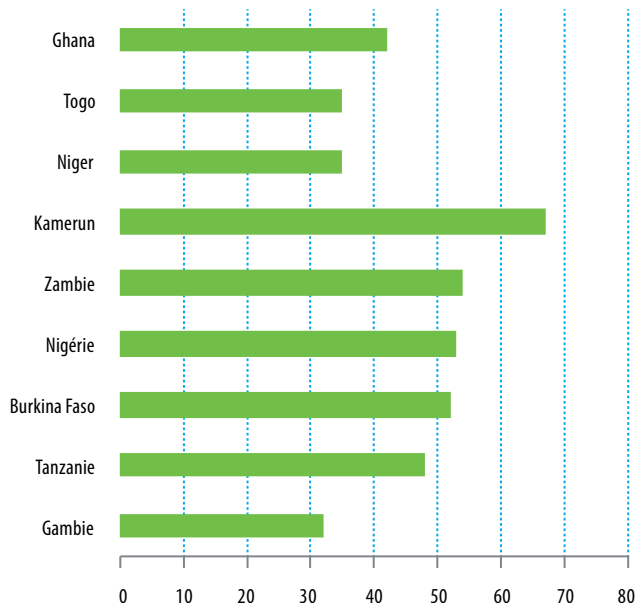
ŽENY A PRODUKCE POTRAVIN

Základní fakta:

Podle Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO):

- Ženy tvoří průměrně **polovinu zemědělské pracovní síly** v subsaharské Africe.
- Na **dvě třetiny chudých chovatelů hospodářských zvířat** jsou ženy.
- V zemědělství, stejně jako v ostatních sektorech, je **průměrná mzda mužů vyšší** než průměrná mzda žen. Na ženy navíc zbydou často pouze sezónní práce nebo práce na zkrácený úvazek.
- **Výnosy** žen v zemědělství jsou průměrně o **20 - 30 % nižší** než výnosy mužů.
- Odstranění rozdílů v přístupu k zemědělským zdrojům (půda, voda, technologie, vzdělání, finance...) by mohlo **snížit celkový počet hladovějících lidí o 12 až 17 %**.¹¹

Graf 1: Zemědělská práce vykonávaná ženami (%)

Zdroj: FAO (2011)

V tradičních venkovských společenstvích je komerční zemědělská výroba zejména odpovědností mužů. Muži připravují půdu, zavlažují plodiny, sklízí je a odváží je na trh. Vlastní velká zvířata, jako je dobytek, obchodují s nimi a mají na starosti těžbu, dopravu a prodej dřeva z lesů. Ve spole-

11 FAO (2011)

členství založených na rybolovu je tato činnost téměř vždy výsadou mužů.

Ženy mají na starosti především chod domácnosti. Vychovávají děti, pěstují potraviny a připravují jídlo, starají se o drůbež a mají na starosti sběr palivového dřeva a donášku vody. Ženy a dívky ale také hrají důležitou úlohu, většinou neplacenou, při generování rodinných příjmů. Poskytují pracovní sílu při sázení, pletí, sklizení a mláčení obilí a zpracování úrody na prodej. Ženy si mohou rovněž zajistit vlastní drobný příjem prodejem zeleniny ze zahrádek nebo lesních plodů.

S rostoucí komercializací zemědělství se dále mění role ve prospěch mužů. Ve městech roste poptávka po zelenině, muži přebírají zahrádky tradičně obdělávané ženami a zřizují komerční podniky. Ženy jsou tak ale zbavovány aktivit, které generovaly nejen příjmy pro domácnost, ale i potraviny pro lokální spotřebu. Dopady tohoto trendu v zemědělství rozvojových zemí negativně ovlivňují společenské postavení žen. Dalším zesilujícím sociálním fenoménem je migrace mužů z chudých venkovských oblastí za prací do měst, což pro ženy znamená výhradní odpovědnost za produkci potravin a plodin na prodej, stejně jako výchovu dětí.¹²

Tabulka 1: Podíl žen a mužů na zemědělské produkci (Uganda)

Indikátor	Ž (%)	M (%)
Populace	51	49
Produkce potravin	80	20
Sázení	60	40
Pletí	70	30
Sklizeň	60	40
Zpracování	90	10
Přístup/vlastnění půdy a produkčních prostředků	8	92

Zdroj: ENERGIA (2009)

Klíčové problémy, které musí ženy ve venkovských oblastech řešit:

- horší přístup ke zdrojům (půdě, finančním službám, zemědělským vstupním zdrojům, technologiím, technické pomoci a tržním příležitostem),
- menší a méně kvalitní pozemky, menší počet zemědělských zvířat,
- často nulová kontrola nad získanými úvěry,

12 FAO, Why Gender?

- menší využívání dostupných modernějších zemědělských technologií,
- nedostatečné vzdělání a školení,
- nižší mzdy,
- vyloučení ze smluvního farmaření.

PŘÍPADOVÁ STUDIE: Uganda – drobná produkce kávy

„Káva je největším vývozním artiklem Ugandy poskytujícím zaměstnání (přímo či nepřímo) přibližně pěti milionům lidí. Mezi rostlinami kávovníku se na polích drobných zemědělců obvykle pěstují i základní potraviny, jako jsou banány, fazole, sladké brambory a kukuřice. K produkci kávy se obvykle používají jednoduché zemědělské postupy, zakoupené vstupní zdroje jako hnojiva nebo pesticidy se používají minimálně a zavlažování jiné než deštěm je výjimečné.

...

Jelikož domácnosti vedené ženami pěstovaly kávu v mnohem menším měřítku, ženy prodaly menší množství než muži (v průměru pouze 47 kg ve srovnání se 151 kg u mužů). V domácnostech v čele s muži bylo ve srovnání s těmi, co vedly ženy pravděpodobněji, že budou cestovat na trh, aby prodali svoji kávu. Patnáct procent transakcí uskutečněných muži se odehrálo na nedalekém trhu s kávou, ve srovnání s pouhými 7 procenty transakcí v případě žen. Důvodem může být to, že muži častěji vlastnili jízdní kolo, a mohli tudíž na trh cestovat snadněji než ženy.

...

Genderové rozdíly v prodeji kávy na trh lze obecně vysvětlit skutečností, že ženy prodávají menší množství kávy a nevlastní jízdní kola. Rovněž se ukazuje, že velkou překážkou pro ženy je tedy problém se zajištěním přístupu k trhům, což má pro produkci zásadní přidanou hodnotu. Zapojením do tržních struktur se domácnostem vedených muži podařilo získat o 7 procent více peněz za kilogram kávy než běžným prodejem přes prostředníka.¹³

13 FAO (2011)

ŽENY A PŮDA

Držba půdy a zvyková práva

Půda je klíčovým výrobním faktorem pro obživu chudých lidí. Práva k vlastnictví půdy patří mezi základní lidská práva, která přímo souvisejí s realizací práv ekonomických, sociálních a kulturních, zejména pak práva na potraviny. V subsaharské Africe vlastní většinu půdy formálně stát, ale drží ji tradičně místní kmeny. Ve většině tradičních společností je postavení ženy v domácnosti téměř vždy odvozeno od mužských členů rodiny. Avšak „půda je nejen nejzákladnějším zdrojem pro zemědělství, ale její vlastnictví a kontrola jsou rovněž klíčovými faktory, které určují, zda má zemědělec přístup k ostatním zdrojům a zda se účastní místního rozhodování“.¹⁴

Pokud nemají farmářky jistotu držby půdy, což je v mnoha afrických zemích běžné, výsledkem je jejich menší přístup k úvěrům i vstupním zdrojům a neefektivní využívání půdy, což má za následek nižší výnosy. Diskriminace na trzích s úvěry a další genderové rozdíly v přístupu k výrobním zdrojům (osivo, hnojiva a technologie) rovněž ztěžují rodinám, v jejichž čele stojí ženy, zajištění stejné produktivity a ziskovosti jako rodinám vedeným muži.¹⁵

Případ Etiopie¹⁶

- Půdu vlastní stát, který následně poskytuje uživatelská práva svým občanům. Uživatelská práva je možno dědit. Prohlášení o správě a užívání půdy z roku 2005 uznalo autonomii regionálních států v záležitostech půdy. Co se týče práv žen, je prohlášení progresivní a kodifikuje práva na užívání půdy pro ženy a muže v souvislosti se smlouvami o pronájmu na dobu 100 let. I když prohlášení oficiálně neuznává ani nepodporuje zvykové právo, jsou v mnoha případech mužům a elitním farmářům přidělovány větší pozemky než ženám a menším farmářům.
- Pro Etiopii je charakteristická velká etnická a náboženská rozmanitost. Existuje zde vedle sebe na 85 etnických skupin, ale i většina hlavních světových a animistických náboženství stále dodržujících množství nepsaných dědičných a zvykových zákonů. Z toho přímo plynou i rozdíly v postavení žen v daném společenství. Půda, a dobytek jsou majetkem mužů, ženy mohou vlastnit spíše vybavení spojené s hospodařením v domácnosti a drobná zemědělská zvířata jako je drůbež či ovce. Poněkud omezujícím faktem zůstává skutečnost, že pokud chce žena prodat nějaký svůj majetek, musí toto rozhodnutí vždy projednat s manželem.

- Co se týče vdov a rozvedených žen, půda, na níž žijí, jim je svěřena pouze v případě, že žijí a hospodaří spolu s rodinou manžela. Otázku pozemkových práv ještě více komplikují polygamní manželství, zejména při rozdělování práv na užívání půdy mezi více žen. V praxi má přístup k půdě nejstarší manželka, půdu si totiž může zaregistrovat pouze jedna žena. Takové vlastnické právo je ale ohroženo v případě rozvodu, kdy může docházet ke sporům.

Případ Keni¹⁷

- Dědictví zemědělské půdy, plodin a zvířat se i nadále řídí tradičním místním zvykovým právem. Podle něj manželky a dcery vůbec rodinný majetek nedědí, přestože nová Ústava z roku 2010 ženské dědické právo uznává. Ve venkovských oblastech je běžnou praxí, že otcové odkážou půdu synům s tím, že očekávají, že o dcery se postará jejich manžel. V mnoha komunitách dochází k tomu, že v případě, že muž zemře a zůstane po něm pouze vdova a bez dětí, nebo jen dcery, zachází se s jeho majetkem, jako kdyby byl svobodný. Půdu tedy dědí jeho otec, pokud je naživu, v opačném případě synovci, strýci nebo nejbližší mužský příbuzný z otcovy strany, a to v tomto pořadí.
- Soukromé vlastnictví umožňuje mužům prodat své pozemky, aniž by se poradili s rodinou. Mohou si tak vzít své peníze, přestěhovat se do města a své rodiny zanechají bez přístřeší a bez půdy.
- Neprovdané dcery mají právo užívat půdu v rámci domácnosti rodičů, mohou sázet ale pouze jednoleté, nikoli trvalé plodiny. Pokud se otec rozhodne dát půdu neprovdané nebo rozvedené dceři, je ve většině případů pravděpodobné, že taková žena z ní bude násilím vykázána svými mužskými sourozenci, kteří jsou přesvědčeni, že dcery nemají mít vlastnický podíl na otcově půdě.

Zábory půdy¹⁸ optikou genderu

Od roku 2007 se zvedla vlna přímých zahraničních investic a pronájmu zemědělské půdy v rozvojových zemích ve velkém měřítku za účelem pěstování základních potravin a biopaliv. To vyvolalo vzrušené diskuse na úrovni států i mezinárodního společenství. Jen málo se ale diskutovalo o různých dopadech těchto obchodů s půdou na ženy a muže ve venkovských oblastech. Kvůli dosavadnímu nastavení vlastnických práv rozsáhlé obchody s půdou často zhoršují stávající rozdíly mezi obyvateli na základě jejich pohlaví, společenské úlohy, stavu, věku nebo etnického původu.

Pokud má nárok na půdu v rodině pouze muž, žena nebude hrát žádnou úlohu při konzultacích nebo rozhodování v souvislosti s pronájmem nebo prodejem půdy, i když ji vy-

14 FAO (1998)

15 World Bank, World Development Report 2012 (2011)

16 FAO, Land and Gender database

17 UN HABITAT (2002)

18 Více informací o záborech půdy najdete v publikaci Zábory půdy v Africe - hrozba pro potravinovou bezpečnost, Glopolis 2011.

užívá k pěstování plodin. V situaci, kdy převládají zvyková pozemková práva, leží rozhodnutí o investicích do půdy v rukou těch, kdo mohou doložit své vlastnictví, například vůdci komunit. Navíc komunitní pozemky, na nichž ženy sbírají dřevo, získávají vodu, krmivo a léčivé rostliny (tzv. druhotné využívání půdy) mají často nejméně jistou držbu. Státní orgány je mohou označit jako „nevyužitou půdu“, a pak je ještě pravděpodobnější, že tyto pozemky budou nabídnuty investorům. Pozemky, které primárně užívají ženy, jsou pravidelně přeměňovány na místa k produkci biopaliv, což může přispívat k socioekonomické marginalizaci žen.¹⁹

Přístup ke vzdělání je také velkou překážkou žen v přístupu k formálnímu zaměstnání. Může se stát, že místní muži a ženy nemohou stejným způsobem využívat nové pracovní příležitosti, které jsou převážně uváděné jako hlavní výhoda rozsáhlých obchodů s půdou pro místní obyvatele. Ženy jsou obvykle jen drobné farmářky bez nezávislých zdrojů, zatímco investiční projekty se zaměřují spíše na velkovýrobu. Některé pracovní příležitosti rovněž vyžadují formální vzdělání, ale mnohé venkovské komunity upřednostňují školní výuku chlapců, nikoli dívek. Některé smlouvy samozřejmě mohou přinést pracovní příležitosti pro ženy, nicméně tato zaměstnání bývají dočasná, málo placená a nejistá.²⁰

Nové obchodní příležitosti obvykle znamenají, že muži získají kontrolu nad půdou na úkor žen. Nové zdroje příjmů z půdy se tedy často stanou břemenem pro ženy a přínosem pro muže. Nové soutěžení o půdu mezi biopalivy a potravinami, které vede k menší dostupnosti potravin a jejich vyšším cenám, pravděpodobně rovněž více zasáhne ženy než muže, jelikož ženy jsou obvykle odpovědné za zajišťování potravin pro rodinu. Na ženy ve venkovských oblastech navíc pak dopadne dvojnásobné břemeno obstarávání potravin a vedení domácnosti, pokud muži odejdou za prací.²¹

Na pobřeží **Beninu** komerční tlaky na půdu jednoznačně zhoršily relativní chudobu „žen bez mužů“. Je rovněž pravděpodobné, že by přítomnost velkého počtu migrujících žen pracujících v turistickém ruchu a průmyslu v místní oblasti v kombinaci s tendencí k polygamním svazkům mohla vést k většímu rozšíření HIV/AIDS, stejně jako jiných pohlavně přenosných chorob, mezi místními ženami.²²

ŽENY A ZMĚNA KLIMATU

Změna klimatu ovlivňuje nejvíce ty nejchudší a použití genderové optiky je v tomto případě nejen nezbytné, ale dokonce nutné, jelikož velkou většinu chudých tvoří ženy – dvě třetiny z 1,3 miliardy chudých lidí na světě.²³ Ženy jsou silně závislé na životním prostředí z hlediska živobytí a produkce potravin pro své rodiny. S negativním dopadem změny klimatu na jejich existenci se již tak tvrdé podmínky ještě zhoršují. Mají jen málo schopností nebo příležitostí připravit se na dopady měnícího se klimatu nebo se účastnit jednání o jejich zmírňování.²⁴

Zmírňovat změny klimatu znamená prostřednictvím konkrétních opatření buďto snižovat množství skleníkových plynů v atmosféře, nebo zvyšovat množství světových zásob uloženého uhlíku.

Přizpůsobování se změně klimatu znamená přijímání konkrétních opatření k přizpůsobování se změnám vyvolaným měnícím se podnebním.

“Počínaje nedostatkem potravin, degradací lesních porostů, přes nová a složitější zdravotní rizika, po zvyšující se pravděpodobnost konfliktů o zdroje, existuje riziko, že dopady změny klimatu ještě dále ohrozí životy žen a dívek. Ale tak, jak mnoho žen nese největší břemeno změny klimatu vzhledem ke své úloze za opatrovatelů svých rodin, jsou to ženy, kdo pracují na řešeních, která zachrání náš svět před dopady globálního oteplování.”²⁵

Dopady změny klimatu na ženy v zemědělství

Odhaduje se, že Afrika bude kontinentem nejvíce zasaženým změnou klimatu s hlavními negativními dopady na potravinovou bezpečnost a produkci potravin (zejména těch základních), nedostatek vody a otázky zdraví.²⁶

Pokles úrody vlivem klimatu

Teplejší a sušší podmínky vedou ke zkrácení vegetačního období, což má negativní dopady na úrodu. Suchá období jsou delší a dešťové srážky nejistější. Zajištění potravin tak může být výrazně ohroženo kvůli změnám v cyklech produkce zemědělských plodin. Například ve východní Africe by do konce století mohlo dojít ke zkrácení vegetačního období klíčových plodin až o pětinu a k téměř 20% poklesu výno-

19 IFPRI (2011)

20 W. Wilson International Center for Scholars (2009)

21 Oxfam (2011)

22 MOKORO, CIRAD, ILC (2011)

23 UNDP (2011)

24 IDS (2008)

25 Wangari Maathai (2010)

26 IPCC (2007)

sů kukuřice a 50% poklesu výnosnosti fazolí.²⁷ Změny v produkci zemědělských plodin a zvířat by mohly ovlivnit dělbu práce mezi pohlavími a mít případně negativní důsledky pro příjem žen i mužů.²⁸ Pak jsou to obvykle ženy, kdo se musí vzdát svého jídla ve prospěch svých dětí a mužů.

Zdraví

Vysoké teploty znamenají, že se snáze šíří různé choroby, zejména ty přenosné jako je malárie nebo horečka dengue. Proměnlivost podnebí může v budoucnu rovněž způsobit zhoršení situace v případě dalších onemocnění jako je HIV/AIDS, nebo vyšší riziko rozšíření jiných infekčních chorob (např. cholery) a podvýživy v důsledku konfliktů a válek.²⁹ Ženy musí trávit více času péčí o nemocné, takže jim zbývá méně času na výdělečnou činnost nebo na zemědělství, aby nakrmily rodinu. Samy mohou rovněž onemocnět a je velmi pravděpodobné, že se jim dostane horší péče než mužům, pokud vůbec nějaké.

Úbytek přírodních zdrojů

Změna klimatu může rovněž vést k větší četnosti a intenzitě záplav a zhoršení kvality vody. V suchých oblastech postižených desertifikací potřebují ženy více času k obstarávání vody, jelikož musí ujít větší vzdálenost, aby našly vodu. Zátěž žen rovněž zvýší nepravidelné, zároveň intenzivnější, dešťové přeháňky a častější povodně.³⁰ Jsou to zejména ženy, kdo má na starosti obstarávání vody, a tudíž jsou citlivější na změny ročních období a klimatických podmínek, které ovlivňují množství a dostupnost vody, čímž je její obstarávání ještě časově náročnější.³¹ Putování za vodou nebo palivem na dlouhé vzdálenosti může ženy a dívky navíc vystavit obtěžování nebo sexuálním útokům.³² Rovněž může v domácnostech častěji docházet ke konfliktům mezi ženami a muži v důsledku konkurence ve využívání vodních zdrojů. Ženy používají vodu většinou k domácím pracím, zatímco muži pro dobytek nebo plodiny pěstované na prodej.³³

Přírodní katastrofy

K více než 90 % úmrtí způsobených přírodními katastrofami dochází v chudých zemích. Při těchto katastrofách mají ženy a děti 14krát vyšší pravděpodobnost, že zahynou.³⁴ Jejich zranitelnost je dána několika faktory, jako jsou rozdíly v sociální situaci, kdy dívky neovládají stejné dovednosti jako chlapci,

jako např. plavání nebo lezení po stromech.³⁵ Varování před katastrofami se k ženám často nedostane, v mnoha případech z toho důvodu, že jsou vyhledávány v místech, kam ženy nemají přístup. I po katastrofách na ženy obvykle zbyde více práce, vzniká otázka neexistence vlastnických práv k půdě nutných k přesídlení a vyskytují se případy zvýšeného sexuálního nebo domácího násilí.³⁶

“V mnoha částech světa ženy nemají kolektivní nebo individuální vlastnický nárok na půdu, která je živí. Tato neexistence vlastnictví půdy znamená, že jsou méně schopné zavádět postupy udržitelného zemědělství nebo uzpůsobovat strategie lesního hospodářství, které přispívají ke zmírňování změny klimatu, jelikož jejich hlas není slyšet, když se rozhodnutí přijímají. Rovněž to brání jejich schopnosti podílet se účinně na programech, jako je REDD+, které nabízejí finanční pobídky ke snižování emisí z odlesňování.”³⁷

Zachování přírodních zdrojů

REDD

“Snižování emisí z odlesňování a znehodnocování lesů (REDD) představuje úsilí o vytvoření finanční motivace chránit lesy jako nezastupitelné zásobárny uhlíku. Nabízí pobídky pro rozvojové země za účelem snížení emisí z lesních ploch a pro investice do nízkouhlíkových postupů vedoucích k udržitelnému rozvoji. „REDD+“ jde ještě dále a zahrnuje i ochranu lesů, jejich udržitelnou správu a zvyšování schopnosti vázat uhlík v lesích.”³⁸

REDD přináší nejen příležitosti pro komunity závislé na lesích, ale také rizika vážných negativních důsledků, zejména pro ženy, které jsou závislé na lesích jakožto zdroji své obživy.³⁹ Přestože jsou ženy na lesích tolik závislé, jen zřídka mají možnost se zapojit do rozhodování, jelikož nejsou majiteli lesů. Navíc jsou často vyřazeny z platebních systémů mechanismu REDD.⁴⁰ Jejich odlišné potřeby nejsou při zavádění programů brány v úvahu.

27 Oxfam (2011)

28 CIDA

29 IPCC (2007)

30 IDS (2008)

31 CIDA

32 IDS (2008)

33 ISS (2010)

34 UNFPA & WEDO (2009)

35 IUCN/WEDO (2007) in IDS (2008)

36 GTZ (2010)

37 Wangari Maathai (2010)

38 UN-REDD programme (2009)

39 Youssouf, J.K. (2011)

40 IUCN (2010)

Hnutí zeleného pásu

Jedním z nejznámějších projektů na ochranu přírodních zdrojů je Hnutí zeleného pásu, keňská iniciativa, jejímž cílem je „mobilizovat komunitní uvědomění za účelem sebeurčení, rovnosti, lepších existenčních podmínek, bezpečnosti a ochrany životního prostředí“ pomocí sázení stromů ve snaze zabránit odlesňování.⁴¹ Hnutí založila profesorka Wangari Maathai v roce 1977 poté, co zjistila, jaké rostoucí problémy odlesňování a s tím spojená půdní eroze přináší místní ženám: potoky vysychaly, ženy musely ujít stále větší vzdálenost při sběru palivového dříví a jejich zásobování potravinami bylo stále nejistější. „Hnutí zeleného pásu podpořilo ženy, aby společně pěstovaly malé stromky a sázely stromy ve snaze vázat půdu, zachytávat dešťovou vodu, zajišťovat potravu a palivové dříví a dostávat menší finanční obnos za svou práci.“⁴²

Obnovitelná energie

„Zajištění dodávek energie a omezení energetického příspěvku ke změně klimatu se často uvádí jako dva prvořadé úkoly energetického odvětví na cestě k udržitelné budoucnosti.“⁴³ Spolehlivá moderní energie se považuje za odrazový můstek ke zlepšení dalších stránek kvality života, jako je ekonomický rozvoj, zdraví, vzdělání a rovnost pohlaví tím, že posílí ekonomické postavení žen, a je tudíž považována za rozhodující faktor k dosažení rozvojových cílů tisíciletí. Na ženy dopadá energetická chudoba rozdílným, často závažnějším způsobem, než na muže.

„Bez přístupu k moderním energetickým službám tráví ženy a dívky většinu svého dne tím, že vykonávají základní existenční úkony včetně časově náročného a fyzicky vyčerpávajícího sbírání biomasy na palivo.“⁴⁴

I když není přístup k energii výslovně stanoven jako základní lidské právo, nelze ho vidět odděleně od dosahování jiných lidských práv. Přesto byla z mnoha důvodů tato důležitá součást k dosažení rozvojových cílů tisíciletí ženám odepřena: v mnoha společnostech jsou příspěvek a hodnota žen silně podhodnoceny, brány jako samozřejmost. V práci žen, jako je sběr palivového dříví, není spatřována žádná ekonomická hodnota; role a potřeby žen nejsou považovány za prioritu, a tudíž nejsou spojeny se žádnými investicemi, například do lepších technologií vaření.⁴⁵ Nedostatečný přístup k lepším zdrojům energie

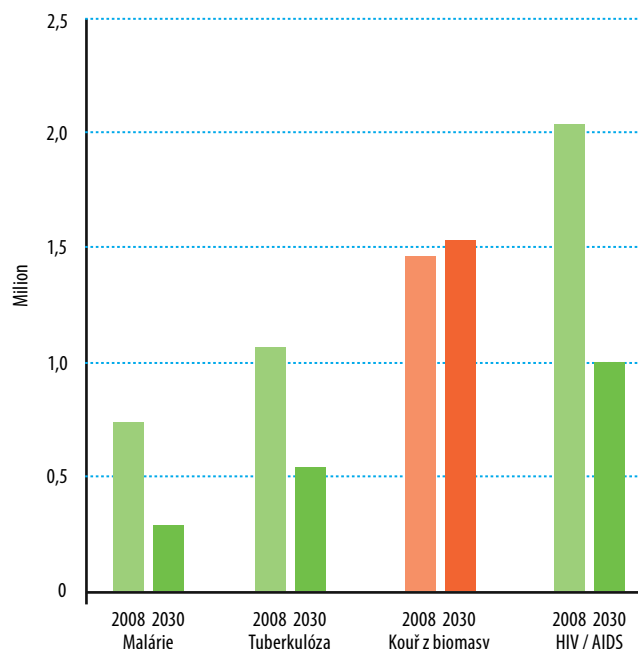
představuje překážku pro plné rozvinutí jejich potenciálu a ponechává jim méně času na získávání dalšího příjmu. I když se většina pozornosti zaměřuje na zlepšení přístupu k moderním energetickým službám, bude biomasa i nadále hrát důležitou úlohu, zejména pro ženy ve venkovských oblastech a pro chudé obyvatele měst.

Biomasa

Při výrobě energie je Afrika velmi závislá na biomase, více než 80 % obyvatel používá palivové dříví nebo dřevěné uhlí.⁴⁶ Tato značná závislost je způsobena nárůstem obyvatelstva, chudobou a nedostatkem jiných možností.⁴⁷ Tradiční spalování může však být pro ženy, které doma vaří, nebezpečné a toxické, nemluvě o ekologických dopadech, jelikož zvyšuje odlesňování, degradaci půdy a desertifikaci. Sběr paliva je pro ženy navíc časově nejnáročnější a nejnamáhavější činností, která jim může způsobit dlouhodobé fyzické problémy. Navíc je spojena s rizikem sexuálního obtěžování, pádů nebo kousnutí hmyzem, k nimž může docházet na dlouhých cestách za palivem, které se mohou ještě prodloužit z důvodu odlesňování a negativních dopadů změny klimatu.⁴⁸

Předpokládá se, že do roku 2030 dojde k více úmrtím způsobeným domácím spalováním biomasy než v důsledku HIV/AIDS nebo malárie - více než 1,5 milionu lidí ročně neboli 400 osob denně!

Graf 2: Roční počet předčasných úmrtí kvůli znečištění vnitřního ovzduší a jiným nemocem

Zdroj: OECD/IEA (2010)

41 Hnutí zeleného pásu: <http://greenbeltmovement.org>

42 Hnutí zeleného pásu: <http://www.greenbeltmovement.org/who-we-are>

43 OECD/IEA (2010)

44 Danielson, K. (2012)

45 Tamtéž

46 World Bank (2012)

47 Njoka, F.N. (2008)

48 OECD/IEA (2010)

Potenciál energeticky účinných kamen

K vaření se běžně užívají ohniště o třech kamenech nebo kamna na dřevěné uhlí; jsou však velmi neefektivní a způsobují plýtvání palivem vedoucí k odlesňování.⁴⁹ Energeticky účinná kamna a trouby mohou omezit spotřebu palivového dříví (a tím i míru odlesňování) a snížit výskyt respiračních onemocnění nebo úmrtí způsobených znečištěním vnitřního prostředí. Například se odhaduje, že vylepšená kamna na biomasu v Tanzanii významně sníží spotřebu palivového dříví až o 50 % a ušetří cca 1 000 ha lesního porostu; rovněž čas, který ženy tráví sběrem dříví, se zkrátí o osm hodin a čas strávený vařením by se mohl snížit o 40 %.⁵⁰ Často se však stává, že energeticky účinná kamna jsou prodávána bez doplňujícího školení. Může se stát, že se kamna déle zahřívají a ženy ztratí trpělivost a dají raději přednost rychlejší variantě vaření za použití dříví. Školení je tedy naprosto zásadní k tomu, aby ženy pochopily dlouhodobý přínos vylepšených kamen, který není ihned vidět, jako je například šetření časem na sběr paliva.

Produkce biopaliv⁵¹

S ohledem na energetickou chudobu ve většině afrických zemí lze biopaliva považovat za schůdný způsob zajištění energie z domácích zdrojů.⁵² Zabírání rozsáhlých ploch půdy, které produkci biopaliv doprovází (například kvůli směrnicí Evropské unie o obnovitelné energii, která stanoví používání 10 % obnovitelné energie v dopravním odvětví do roku 2020 pro všechny členy EU, z čehož většinu budou tvořit biopaliva pěstovaná v rozvojových zemích), na ní však vrhlo stín.

Rozsah produkce je důležitý pro hodnocení dopadu nejen na ženy, ale také venkovské komunity jako celek. V malém rozsahu by produkce biopaliv mohla být pro ženy významným přínosem z toho důvodu, že by přispěla k vymýcení energetické chudoby, a tím i nedostatku času žen. Mnoho projektů se zaměřuje na ženy z důvodu jejich tradiční role v zajišťování energie pro domácnost, což je důležité pro posílení sociální pozice žen.⁵³

Malý rozsah nicméně automaticky neznamená úspěch pro ženy. Například v Ugandě se ženy obávaly, že si muži začnou půdu присvojovat a ženy na ní budou muset pracovat za malý, pokud vůbec nějaký příjem. Ženy by mohly být nuceny trávit většinu času produkcí biopaliva místo potravin pro své rodi-

ny, a přicházet tak o obživu.⁵⁴ Jak bylo uvedeno výše v části o zábořích půdy, mají v mnoha afrických zemích muži pod kontrolou plodiny určené k prodeji, kam biopaliva v zásadě patří, což ženám ponechává málo prostoru pro vytváření vlastních příjmů.

Produkce biopaliv ve velkém rozsahu by mohla ženám přinést mnoho různých problémů, počínaje přemístěním plodin pro obživu rodin na okrajové pozemky, což přidává na práci ženám, až po negativní dopady na biodiverzitu a zničení cenných ekosystémů, na nichž jsou chudí lidé na venkově silně závislí. Toto by pak vedlo k další zátěži žen z hlediska práce a zdraví. Jelikož produkce v malém není soustředěna do jedné velké oblasti, je zde menší pravděpodobnost ničení přírodního prostředí.⁵⁵ Průmyslová výroba biopaliv přináší stejné potenciální problémy jako zabírání půdy. Dále pak nese i významné dopady na využívání a dostupnost vody, zejména na regionální a místní úrovni.⁵⁶ Již 85 % dostupné sladké vody v rozvojových zemích se používá k zemědělství a vody je stále méně kvůli růstu počtu obyvatel a změně klimatu.⁵⁷

ŽENY A SVĚTOVÁ EKONOMIKA

Obchod

Tradiční analýza světového zemědělského obchodu je nejčastěji považována za genderově neutrální. Stále však máme jen málo informací o zapojení žen do obchodní expanze, o dopadech liberalizace obchodu na práva žen a o rovnosti pohlaví obecně.⁵⁸ Přesto je hlavní otázkou, kterou se musíme v rámci této publikace zabývat, zda pociťují muži a ženy dopady globálního zemědělského obchodu stejnou měrou, a to s ohledem na významný příspěvek žen k produkci potravin v Africe.

V éře globalizace mají obchodní politiky a dohody obrovský dopad na každodenní životy lidí. Hlavním předpokladem je, že liberalizace obchodu a odstranění všech druhů obchodních bariér sníží chudobu mužů stejně jako žen. Ve skutečnosti tomu tak vždy není. Liberalizace obchodu je kritizována pro závažné problémy narušující potravinovou bezpečnost v chudých zemích. Kromě toho je pravděpodobné, že obchodní reformy budou mít genderově odlišné důsledky z důvodu omezeného přístupu žen ke zdrojům a k jejich kontrole.

Negativní dopad globalizace světové ekonomiky na ženy je však větší. S tím, jak je ekonomika stále více spojená s globál-

49 GTZ (2007)

50 Tanzania Daily News (2011)

51 Více informací o biopalivech najdete v publikaci Biopaliva - Paliva za jídlo? Glopolis 2011.

52 ENERGIA (2009)

53 NRI (2011)

54 Tamtéž

55 Pices (2011)

56 Meijerink, G., Langeveld, H. & Hellegers, P. (2008)

57 UN-Energy (2007)

58 FAO (2006)

ními trhy, dochází často ke snižování veřejných výdajů na sociální programy, a tak se přenáší více nákladů na rodinu, kde jsou to nejčastěji ženy, které musí nést toto břemeno. Největší a okamžitý dopad má výpadek státních příjmů z důvodu odstranění cel. Vlády pak v rámci šetření sahají k výdajovým škrtnutím a mohou omezovat programy sociálního rozvoje, a tím i tak potřebné investice do zemědělství.⁵⁹

Zkušenosti ze zemí subsaharské Afriky ukazují, že liberalizací zemědělského obchodu nejvíce získali komerční farmáři ze středních a velkých farem, soukromí velkoobchodníci, velcí zpracovatelé a poskytovatelé služeb na podporu trhu. Tyto skupiny však tvoří převážně muži. Liberalizace obchodu rovněž podpořila zemědělské politiky, které prosazují pěstování plodin pro vývoz spíše než základních potravin. Jelikož plodiny na prodej pěstují zejména muži, mají oproti ženám větší možnost těžit výhody z takovéto změny politiky.⁶⁰

PŘÍPADOVÁ STUDIE: Produkce řezaných květin v Keni

“V Keni představuje produkce květin nejrychleji rostoucí odvětví hospodářství. Tento výsledek je dosažen zejména vývozem řezaných květin, z nichž velká většina směřuje na evropské trhy. Ze 75 % pracujících v tomto odvětví ženy a více než 65 % pracovníků je zaměstnáno dočasně, sezónně nebo příležitostně. Keňští zaměstnavatelé jsou ze zákona povinni převést příležitostné nebo dočasné pracovníky po osmi měsících na trvalé pracovní smlouvy, ale zaměstnanci se často každoročně vracejí na základě obnovených dočasných smluv. Touto mezerou v zákoně trpí zejména ženy vzhledem k diskriminaci v zaměstnávání pracovníků na základě pohlaví. Tento přístup vychází hlavně ze společenských norem, které ženám připisují větší ochotu k ústupkům, považují je za lépe uzpůsobené pro některé druhy zahradnických prací (jako je sběr a balení) a považují příjem žen spíše za doplněk k hlavnímu zdroji obživy domácností.

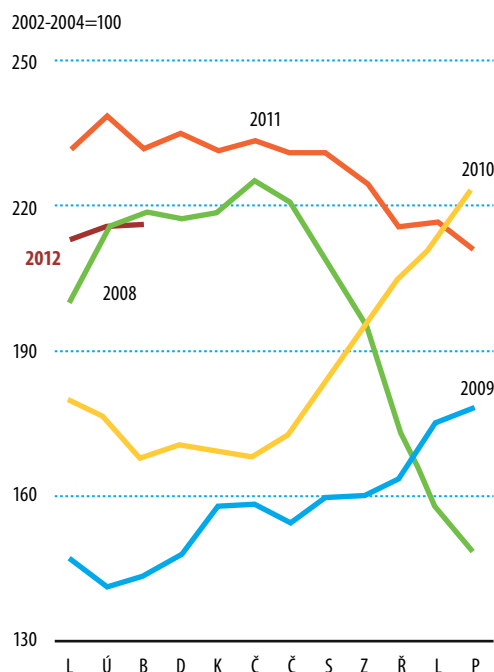
Hlavní etický kodex v rámci pěstování květin vychází na severu Keni z kodexu projektu Milieu Project Sierteelt a na jihu z kodexu Keňské rady producentů květin (Kenya Flower Council). Stále více se rovněž používají normy německého programu Flower Label Programme, které vycházejí z Mezinárodního kodexu práv zaměstnanců při produkci řezaných květin vytvořeného neziskovými organizacemi a odbory v Evropě. Producenti sice tyto kodexy považují za užitečné manažerské nástroje a v oblasti bezpečnosti či ochrany zdraví i v dalších oblastech došlo k určitým zlepšením. Přesto však hlavní obavy týkající se pracovních podmínek - zejména žen - stále přetrvávají. Při rozhovorech s pracovníky se zjistilo, že pouze 22 %

z nich vědělo o existenci těchto kodexů, a ještě méně si bylo vědomo, že se týkají práv pracovníků. Pouze 31 % dočasných pracovníků mělo písemnou smlouvu. Přesto, že mnoho etických kodexů varuje před používáním obnovovaných smluv, mnozí zaměstnavatelé je stále používají, aby se vyhnuli nákladům spojeným s trvalým zaměstnáváním.⁶¹

Krise cen potravin

Během krize v letech 2007–2008 zaznamenali lidé na celém světě nárůst cen potravin, který v některých zemích vedl k nepokojům. Ceny potravin rostly celosvětově i v letech 2010 a rok 2011 představoval vrchol cen potravin od doby, kdy organizace FAO začala používat vlastní index cen potravin (měření měsíčních změn mezinárodních cen pěti komoditních skupin zahrnujících obilniny, mléčné výrobky, maso, olejiny a cukr).⁶² Ceny jiných než potravinových položek, včetně paliva, a zemědělských surovin jako hnojiv a osiva zaznamenaly také nárůst. Odhaduje se, že obě krize (2007–2008 a 2011) uvrhly 100 milionů lidí v nízkopříjmových zemích pod hranici chudoby, což představuje ztrátu sedmi let úsilí ke snížení chudoby.⁶³

Graf 3: Index cen potravin FAO

61 Kabeer, N. (2007)

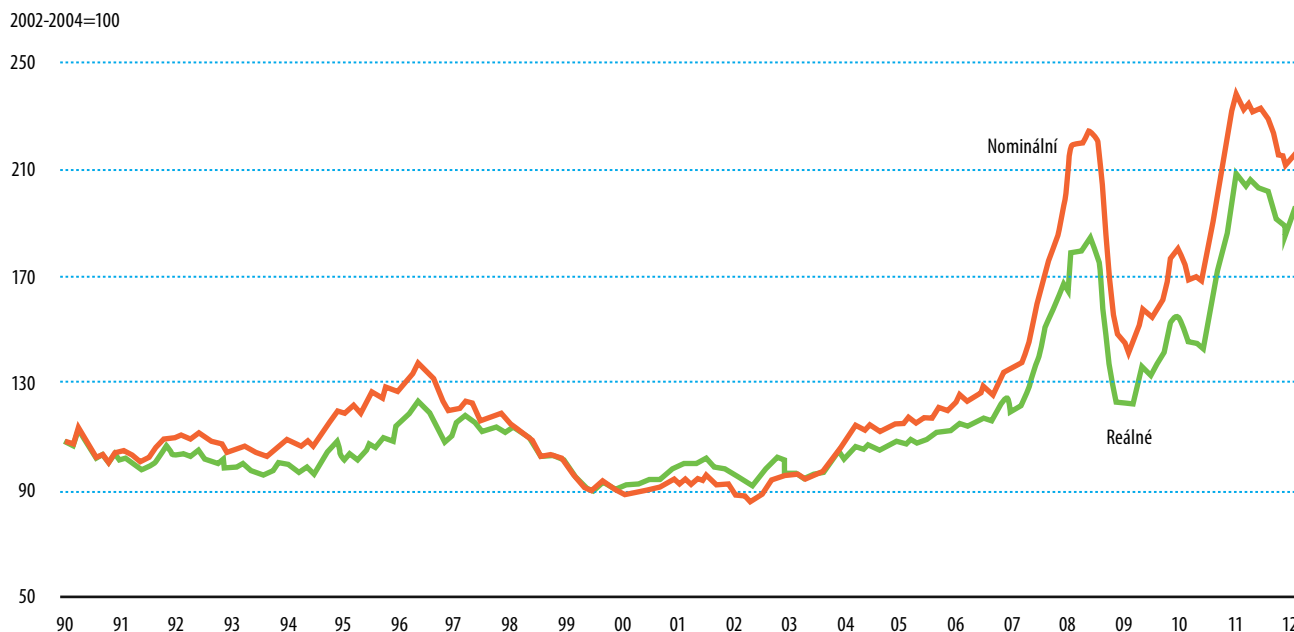
62 FAO, Global Food Price Monitor (únor 2011)

63 IFPRI (2008)

59 One World Action (2009)

60 IDS (2006)

Graf 4: Index cen potravin FAO

Zdroj: FAO Food Price Index⁶⁴

ŽENY A KONFLIKTY

Chudí lidé obvykle vydají 50–80 % svého příjmu na potraviny. Vysokým cenám potravin se přizpůsobují několika způsoby. Někteří jedí méně (například sníží počet jídel pouze na jedno denně) a mají hlad, obvykle se však snaží přejít na levnější, méně preferované a často méně kvalitní jídlo. Těhotné a kojící matky patří k nejvíce ohroženým skupinám, protože jejich zdraví a druh výživy přímo ovlivňuje stav jejich dětí. Vysoké ceny potravin dopadají rozdílně na mužskou a ženskou část populace. Ženy jsou pod větším tlakem, aby zajistily dobré jídlo z méně potravin, a zažívají přímý stres z toho, že jejich děti trpí hladem. Tento stres ženy řeší nástupem do špatně placené neoficiální práce, kde mezi sebou soupeří o už tak dosti nízké výděly.⁶⁵

Aby se chudí farmáři a domácnosti vypořádali s vyššími cenami potravin, musí prodat majetek, jako je dobytek, osivo nebo nářadí, který v budoucnu jen těžko získají zpět. Tradiční majetek žen, jako šperky a malá hospodářská zvířata, se obvykle prodá mezi prvním, jelikož je v budoucnu snazší ho koupit zpět než půdu a velká hospodářská zvířata, která obvykle vlastní muži.⁶⁶

“Tradiční chápání válek přehlíží následky, které pociťují ženy, případně jak války ovlivňují vztahy mezi muži a ženami. Vzhledem k tomu, že nerovnost pohlaví přetrvává a je konfliktem časem umocněna, zůstávají tyto následky často skryty.”⁶⁷

Vnitrostátní války

Pojem bezpečnosti se za poslední desetiletí změnil z přístupu „zaměřeného na stát“ na přístup zohledňující „bezpečnost lidstva“. Tento přístup zahrnuje jiné typy ohrožení lidstva než války mezi státy, zejména bezpečnost zdraví, životního prostředí, osob, komunit a ekonomickou, politickou či potravinovou bezpečnost. Důvodem je povaha konfliktů ve světě, které se posouvají od válek mezi státy k válkám uvnitř států, kdy většina násilí směřuje proti civilistům. S konfliktem je často spojen hlad, choroby, zneužívání lidských práv nebo ekologické katastrofy. Případná nucená migrace nebo vysídlování obyvatel vytváří situaci, v níž je narušena zemědělská výroba, což dále snižuje potravinovou bezpečnost. Nejméně polovinu migrujících obyvatel na světě tvoří ženy, přesto nejsou v migračních politikách jejich potřeby stavěny na přední místo.⁶⁸

64 FAO, Food Price Index (duben 2012)

65 Oxfam (2011)

66 FAO Gender Insight

67 IDS (2003)

68 UNFPA/WEDO (2009)

Velká většina takových konfliktů se odehrává v rozvojových zemích, kde chudoba a nerovnost zvyšují pravděpodobnost konfliktu. Znásilňování se již dlouho používá jako válečná taktika, což Rada bezpečnosti OSN oficiálně uznala v roce 2008, kdy uvedla, že: „zejména ženy a dívky se stávají cílem sexuálního násilí, které se stalo válečnou taktikou s cílem ponížit, ovládnout, vyvolat strach, rozehnat nebo násilně přemístit civilní členy nějaké komunity nebo etnické skupiny“.⁶⁹

*“Neexistuje nejspíše jediná africká žena, která by nebyla svědkem násilí proti jiné ženě. Pravdou je, že muži vedou války a ženy jsou jejich oběťmi, ať z důvodu zhroutilí infrastruktury, tím, že jsou nuceny podléhat sexuálnímu vykořisťování, aby přežily, nebo z důvodu následků v podobě stigmatizace, nucených těhotenství nebo pohlavně přenosných chorob“.*⁷⁰

Mavis Matladi, bývalá předsedkyně výboru žen Panafrického parlamentu

Znásilňování jako válečná taktika v Africe

V Demokratické republice Kongo je každý měsíc hlášeno přibližně 1 100 znásilnění, což znamená v průměru 36 znásilněných žen a dívek denně. Předpokládá se, že od vypuknutí ozbrojeného konfliktu se více než 200 000 žen v této zemi stalo obětí sexuálního násilí.⁷¹

Během genocidy, která se odehrála v roce 1994 ve Rwandě, bylo znásilněno 250 000 až 500 000 žen.⁷²

Přestože ženy zásadním způsobem pociťují ničující dopad konfliktů, jen méně než tři procenta z nich se stanou signatářkami mírových dohod.⁷³

Mezi hlavními mírovými vyjednavci OSN nebyla nikdy žádná žena a ženy tvoří méně než osm procent členů delegací vyjednávajících mír zprostředkovaný OSN.⁷⁴

69 OHCHR (2008)

70 Matladi, M. citováno v IPS (2011)

71 OSN: <http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/endviol/index.shtml>

72 Tamtéž

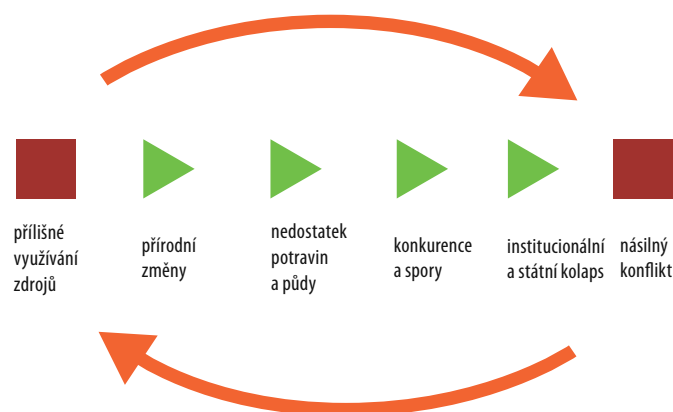
73 UNDP (2011)

74 Bamjee, S. (2011)

Konflikty o přírodní zdroje

Další problém Afriky pramení ze sporů o půdu, ekologických a v poslední době i klimatických potíží spojených s nedostatkem zdrojů (půda, voda, lesy), což je dáno závislostí většiny afrického obyvatelstva na přírodních zdrojích a životním prostředím jako zdroji obživy. Ve většině sporů o půdu hraje pohlaví zainteresovaných osob důležitou úlohu. Do tábora zranitelných patří tradičně ženy (manželky, vdovy, dcery) z důvodu svých omezených pozemkových práv.⁷⁵

Obrázek 1: vztah mezi klimatickou změnou, nedostatkem zdrojů a konflikty kvůli zdrojům

Zdroj: ISS (2010)

Konflikty mezi farmáři a pastevci

Některé části subsaharské Afriky jsou náchylné ke změnám životního prostředí, které zahrnují sucho, dezertifikaci, odlesňování, půdní erozi a nedostatečné zásoby vody. Zemědělská produkce je navíc závislá zejména na dešťových srážkách. Farmáři a pastevci na jižním okraji Saharské pouště bojují v proměňujícím se prostředí o přežití, v němž pastevci často přicházejí o své tradiční pastviny.⁷⁶ Konflikty mezi oběma skupinami obvykle vznikají kvůli zničení polí či úrody putujícím dobytčím. V reakci na to stavějí farmáři ohrady kolem farem nebo přes cesty vedoucí k úrodné půdě, což zabraňuje pastevcům vést tradiční způsob života. „Někdy se pak dokonce stávalo, že farmáři a pastevci museli platit za konflikty tučné pokuty úřadům, i když ve sporu hájili svá práva, což ještě více stupňovalo napětí“, vysvětluje člen místní sítě.⁷⁷

75 The African Center for the Constructive Resolution of Disputes, Natural Resource, the Environment and Conflict (2009)

76 Africa center for strategic studies.

77 ACORD (2011)

Africký roh je domovem největší populace pastevců na světě. Komunity pastevců v této oblasti jsou kočovné, žijí hlavně v suchých nebo polosuchých oblastech a ve své obživě závislé na hospodářských zvířatech - skotu, ovcích, kozách a velbloudech. Neobejdou se bez přístupu k vodě a pastvinám. Zdroje se však vlivem klimatických změn a růstu obyvatelstva rychle ztenčují, takže se o ně pastevci musí dělit s farmáři a divokými zvířaty. Četné konflikty, jimž pastevci v regionu východní Afriky čelí, pramení tedy zejména z bojů o zdroje, krádeží dobytka a přispívá k nim široká dostupnost malých zbraní.⁷⁸

ZÁVĚR

Nerovnost pohlaví brání rozvoji v subsaharské Africe. Odstranění překážek založených na pohlaví a posílení postavení žen představuje klíčový faktor při osvobození milionů lidí ze začarovaného kruhu chudoby a hladu. Tím, že bude ženám umožněn lepší přístup k ekonomickým, sociálním a vzdělávacím příležitostem a bude jim poskytnuta autonomie potřebná k tomu, aby těchto příležitostí mohly využít, bude překonána významná překážka v odstraňování chudoby.

Koherence politik pro rozvoj a posílení rovnosti pohlaví

“Dvě desetiletí zohledňování rovnosti mužů a žen ve všech oblastech přinesly lekce a cenné informace o tom, co v progresivní agendě funguje a co nikoli. Existují jasné důkazy o tom, že bez trvalého politického tlaku ze strany žen a občanských organizací na konkrétní kroky v oblasti posílení práv žen a odstranění diskriminace hrozí, že zohledňování rovnosti mužů a žen ve všech oblastech bude pouhým byrokraticko-manažerským přístupem místo toho, aby se stalo spojencem v boji za spravedlivý přístup k oběma pohlavím.”⁷⁹

Klíčová sdělení:

- Posílení ekonomického postavení žen je předpokladem pro udržitelný rozvoj, snížení chudoby a dosažení rozvojových cílů tisíciletí.

- V mnoha rozvojových zemích nedosahuje zemědělské odvětví dostatečné produktivity, jelikož ženy nemají stejné příležitosti a přístup k výrobním zdrojům.
- Rovnější přístup k majetku a službám - půdě, vodě, technologiím, inovacím a úvěrům, bankovním a finančním službám - posílí práva žen, zvýší produktivitu zemědělství, sníží hlad a podpoří hospodářský růst.
- Pokud mají ženy větší vliv na ekonomická rozhodnutí, věnují jejich rodiny obvykle více prostředků na jídlo, zdraví, vzdělání, oblečení pro děti a jejich výživu.
- Pokud mají ženy pod kontrolou svůj příjem, věnují v porovnání s muži jeho větší část na jídlo, zdraví, oblečení a vzdělání svých dětí. To má pozitivní dopady na okamžitý stav stejně jako na dlouhodobou tvorbu lidského kapitálu a hospodářský růst tím, že dojde ke zlepšení výsledků v oblasti zdraví, výživy a vzdělání.

Podle sítě ROPPA (Síť organizací farmářů a zemědělských výrobců západní Afriky) je třeba pro zlepšení podmínek žen ve venkovských oblastech zajistit a zlepšit:

- a) informace a povědomí o venkovském obyvatelstvu (zahrnujícím všechny kategorie: muži, ženy a společensko-profesní skupiny);
- b) překlad textů do hlavních místních jazyků pro větší přístup k informacím;
- c) pořádání místních veřejných diskusí při tvorbě dokumentů, aby tyto dokumenty odrážely skutečnou situaci v těchto oblastech, se zvláštní pozorností věnovanou zachování role žen;
- d) pořádání informačních a diskusních setkání o podmínkách žen a bezpečnosti venkovských oblastí;
- e) snížení administrativních a zákonných postupů (obzvláště byrokratických prodlev a nákladů) se zvláštní pomocí pro ženy ve venkovských komunitách;
- f) posílení organizačních schopností žen ve venkovských komunitách s cílem lepší obhajoby jejich specifických zájmů.⁸⁰

78 Mkutu, K. (2001)

79 CONCORD (2011)

80 EuropAfrica, Women Speak Up: Agricultural Models, Gender Rights, What Kind of Future for All

Doporučení:

- zajistit rovnost žen a odstranění jakékoli diskriminace v zákonech,
- investovat do lidského kapitálu žen a dívek,
- uskutečňovat dobrou zemědělskou politiku zohledňující genderové rozdíly,
- poskytovat ženám přístup k veřejným službám a technologiím, úvěrům a vzdělání,
- vzdělávat ženy v oblasti práv k půdě a posilovat jejich vlastnická práva,
- vzdělávat muže a zapojit je do řešení problémů pramenících z genderové diskriminace,
- stanovit soudržné pokyny pro investice do půdy odrážející genderové otázky,
- podporovat zapojení žen do projednávání a realizace obchodů s půdou,
- realizovat opatření k přizpůsobení se změně klimatu a zmírnění jejích dopadů,
- podporovat udržitelné postupy a ochranu globálního životního prostředí,
- podporovat finanční gramotnost,
- zavádět programy záchranných sociálních sítí, které zohledňují rozdílné úlohy mužů a žen,
- podporovat úlohu žen v místních mírových iniciativách,
- podporovat ústřední úlohu zemědělství v procesu rozvoje a zajistit bezpečný návrat k zemědělské produkci a obnovení zdrojů obživy.

Zdroje:

ActionAid, Amnesty International. "Terre des hommes, International Human Rights Network, Human Rights-Based Approaches and EU Development Aid Policies." ActionAid, 2008. http://www.terredeshommes.org/pdf/pressreleases/hrba_briefing_paper.pdf

Africa center for strategic studies. <http://africacenter.org/security/topic/natural-resources/>

Bamjee, S. "AFRICA: More Dangerous to Be a Woman than a Soldier." IPS, 2011. <http://www.ips.org/africa/2011/09/africa-more-dangerous-to-be-a-woman-than-a-soldier/>

CIDA. "Gender equality and climate change. Why consider gender equality when taking action on climate change?" [http://www.acdi-cida.gc.ca/INET/IMAGES.NSF/vLUIImages/Climate%20change3/\\$file/Gender-2.pdf](http://www.acdi-cida.gc.ca/INET/IMAGES.NSF/vLUIImages/Climate%20change3/$file/Gender-2.pdf)

Commonwealth Secretariat. "Gender and Trade Action Guide." Commonwealth Secretariat, 2007: <http://www.genderandtrade.org/>

CONCORD. "Spotlight on EU Policy Coherence for Development." CONCORD, 2011: <http://coherence.concordeurope.org/>

Danielson, K. "Gender equality, women's rights and access to energy services. An inspiration paper in the run-up to Rio+20." Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2012. <http://eu2012.dk/en/NewsList/April/Week-15/~~/media/Files/Other%20meetings/April/EU%20Sustainable%20Energy%20for%20All%20Summit/Gender%20Energy%20Report.ashx>

Eldis. "Gender." <http://www.eldis.org/gender/profiles.htm>

ENERGIA. "Biofuels for Sustainable Rural Development and Empowerment of Women." ENERGIA, 2009. http://www.theworkingcentre.org/wscd/ctx/publications/ENERGIA_Biofuels_book_text_pages.pdf

EuropAfrica. "Women Speak Up: Agricultural Models, Gender Rights, What Kind of Future for All." <http://old.europafrika.info/en/pubblicazioni/>

FAO. "Agriculture, trade negotiations and gender". FAO, 2006. <http://www.fao.org/docrep/009/a0493e/a0493e00.htm>

FAO. "Food Price Index." FAO, April 2012. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/>

FAO. "Gender and Land rights database." <http://www.fao.org/gender/landrights/report/en/>

FAO. "Gender Insight." http://www.fao.org/gender/gender-home/gender-insight/gender-insightdet/en/?dyna_fef%5Buid%5D=93008

FAO. "Gender, insight." [http://www.fao.org/gender/gender-home/gender-insight/gender-insightdet/en/?dyna_fef\[uid\]=130031](http://www.fao.org/gender/gender-home/gender-insight/gender-insightdet/en/?dyna_fef[uid]=130031)

FAO. "Gender, Why Gender?" <http://www.fao.org/gender/gender-home/gender-why/why-gender/en/>

FAO. "Global Food Price Monitor." FAO, February 2011. http://www.fao.org/giews/english/gfpm/GFPM_02_2011.pdf

FAO. "Men and Women in agriculture: closing the gap." <http://www.fao.org/sofa/gender/policy-recommendations/en/>

FAO. "State of Food and Agriculture 2010-2011." FAO, 2011. <http://www.fao.org/docrep/013/i2050e/i2050e00.htm>

FAO. "The Right to Food in Theory and Practice." FAO, 2010. <http://www.fao.org/Legal/rtf/booklet.pdf>

FAO. "The State of Food and Agriculture 2010-2011." FAO, 2011. <http://www.fao.org/publications/sofa/en/>

FAO. "Agri-gender statistics toolkit." <http://www.fao.org/gender/agrigender/en/>

Glopolis. "Land Grabs – a Threat to Food Security." Glopolis, 2011. <http://glopolis.org/en/articles/land-grabs-in-africa/>

Glopolis. "Biofuels – Fuel for Food?" Glopolis, 2011. <http://glopolis.org/en/articles/biofuels-food-or-fuel/>

Green Belt Movement: <http://greenbeltmovement.org/>

- GTZ. "Climate change and gender: economic empowerment of women through climate mitigation and adaptation?" GTZ, 2010. <http://www.oecd.org/dataoecd/62/33/46975138.pdf>
- GTZ. "Policy and regulatory framework conditions for small hydro power in Sub-Saharan Africa." GTZ, 2007. <http://www.gtz.de/de/dokumente/en-factsheet-uganda-2007.pdf>
- IFPRI. "Helping Women Respond to the Global Food Price Crisis." IFPRI, 2008. <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp007.pdf>
- IFPRI. "The Gender Implications of Large-Scale Land Deals." IFPRI, 2011. <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ifpridp01056.pdf>
- IFPRI. "The Gender Implications of Large-Scale Land Deals." IFPRI, 2011. <http://www.ifpri.org/publication/gender-implications-large-scale-land-deals>
- Institute of Development Studies. "Briefing paper on the 'feminisation of poverty.'" IDS, 2001. <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/femofpov.pdf>
- Institute of Development Studies. "BRIDGE Gender and Development in Brief. Issue 13: Gender and Armed Conflict." IDS, 2003. <http://www.bridge.ids.ac.uk/go/bridge-publications/cutting-edge-packs/gender-and-armed-conflict/gender-and-armed-conflict&id=52706&type=Document&langid=1>
- Institute of Development Studies. "BRIDGE Gender and Development in Brief. Issue 17: Gender and Trade." IDS, 2006. <http://www.bridge.ids.ac.uk/go/home&id=53335&type=Document&langID=1>
- Institute of Development Studies. "BRIDGE Gender and climate change: mapping the linkages. A scoping study on knowledge and gaps." IDS, 2008. http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/Climate_Change_DFID.pdf
- International Union for Conservation of Nature. "Women in REDD critical for climate action." IUCN, 2010. <http://www.iucn.org/?6573/Women-in-REDD-critical-for-climate-action>
- IPCC. "Assessing key vulnerabilities and the risk from climate change." IPCC, 2007. <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4-wg2-chapter19.pdf>
- IPCC. "Fourth Assessment Report: Climate Change 2007. Working Group II: Impacts, Adaptation and Vulnerability." IPCC, 2007. http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg2/en/ch9s9-4-2.html#9-4-3
- Kabeer, N. "Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and the Millennium Development Goals." Commonwealth secretariat, 2003: <http://web.idrc.ca/openbooks/067-5/>
- Mkutu, K. "Pastoralism and conflict in the Horn of Africa. Africa Peace." Forum/Saferworld/University of Bradford, 2001.
- Matladi, M. "AFRICA: More Dangerous to Be a Woman than a Soldier." Cited in IPS, 2011. <http://www.ips.org/africa/2011/09/africa-more-dangerous-to-be-a-woman-than-a-soldier/>
- Meijerink, G., Langeveld, H. & Hellegers, P. "Biofuels and Water: An Exploration." WUR, 2008. http://www.boci.wur.nl/NR/rdonlyres/98CCE2E3-0FA2-4274-BCA0-20713CA1E125/62620/Fullreport1_Water_Meijerink_Hellegers_Langeveld.pdf
- Minority Rights Group International. "Working to secure rights of minorities indigenous people." <http://www.minorityrights.org/?query=gender&lid=458>
- Minority Rights Group International. "HRBA: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States." MRG International, 2011: <http://www.minorityrights.org/?lid=10768>
- MOKORO, CIRAD, ILC. "Gendered impacts on commercial pressure on land." MOROKO, 2011. http://www.mokoro.co.uk/files/13/publication/WEB_MOKORO_Gender_final_layout_online_ILC_Gender_CPL_Study.pdf
- Mwiturubani, D.A., & Wyk, J. van. "Climate Change and Natural Resources Conflicts in Africa." ISS, 2010. <http://www.issafrica.org/uploads/Mono170.pdf>
- Nelson, V. & Lambrou, Y. "Gender and 'Modern' Biofuels. A Guidance Paper for Policy-Makers." NRI, 2011. http://www.nri.org/docs/d5673-11_nri_biofuels_web.pdf

Njoka, F.N. "Kenya's Energy Status." 2008.

No women, no peace campaign. <http://www.nowomennopeace.org/campaign-info>

OECD. "Gender equality and women's empowerment."

http://www.oecd.org/document/27/0,3746,en_2649_34541_46582811_1_1_1_1,00.html

OECD/IEA. "World Energy Outlook 2010." OECD/IEA, 2010. <http://www.worldenergyoutlook.org/media/weo2010.pdf>

OHCHR. "Rape: Weapon of war." OHCHR, 2008. <http://www.ohchr.org/en/newsevents/pages/rapeweaponwar.aspx>

Schutter, O. de. "Countries tackling hunger with a right to food approach." OHCHR, 2010.

http://www2.ohchr.org/english/issues/food/docs/Briefing_Note_01_May_2010_EN.pdf

One World Action. "Gender Justice in Trade Policy: The gender effects of Economic Partnership Agreements." OneWorld Action,

2009. <http://www.gadnetwork.org.uk/storage/44.%20Gender%20Justice%20in%20Trade%20Policy%20-%20EPAs.pdf>

Oxfam. "Briefing on the Horn of Africa Drought: Climate change and future impacts on food security." Oxfam, 2011.

<http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/briefing-hornofafrica-drought-climatechange-foodsecurity-020811.pdf>

Oxfam. "Land and Power, The growing scandal surrounding the new wave of investment in land." Oxfam, 2011.

http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ASIA_090629_Land%20Grab_rpt.pdf

Oxfam. "Living on a Spike, How is the 2011 food price crisis affecting poor people?" Oxfam, 2011.

<http://www.oxfam.org/en/policy/living-spike>

Oxfam. "From poverty to power." <http://www.oxfamblogs.org/fp2p/?p=9047>

Pisces. "Biofuels and Sustainability: A Case Study from Tanzania." Pisces, 2011.

<http://pisces.or.ke/sites/default/files/Pisces%20Working%20Brief%20No.%203.pdf>

Tanzania Daily News. "Tanzania: Benefits of Using Improved Biomass Stoves." All Africa, 22 December 2011.

<http://allafrica.com/stories/printable/201112230246.html>

The African center for constructive resolving of disputes. "Natural Resources, the Environment and Conflict." ACCORD, 2009.

<http://www.accord.org.za/publications/reports/661-natural-resources-the-environment-and-conflict>

The Maputo Protocol. <http://www.maputoprotocol.com/index.php>

UN HABITAT. "Rights and Reality." UN HABITAT, 2002. <http://ww2.unhabitat.org/publication/hs66702e/default.asp>

UN. "Convention on elimination of all forms of women discrimination." <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

UN. "Ending Violence Against Women and Girls." <http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/endviol/index.shtml>

UN. "The Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women."

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/>

United Nations Department of Public Information. "Fact Sheet No 1. The feminization of poverty." UN, 2000.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/session/presskit/fs1.htm>

UN Women. "United nations entity for equality and the empowerment." <http://www.unwomen.org/>

UNDP. "Fast Facts. Gender Equality and UNDP." UNDP, 2011.

<http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/fast-facts/english/FF-Gender-Equality-and-UNDP.pdf>

UNDP. "Women's empowerment." <http://www.undp.org/gender>

UN-Energy. "Sustainable Bioenergy: A Framework for Decision Makers." UN-Energy, 2007.

http://www.un-energy.org/sites/default/files/share/une/susdev.biofuels.fao_.pdf

UNESCO. "Empowering the Poor." UNESCO, 2011: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002150/215041e.pdf>

UNFPA/WEDO. "Climate Change Connections. Women at the Forefront." UNFPA/WEDO, 2009. http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2009/climateconnections_1_overview.pdf

UN-REDD programme. "About REDD+." UN-REDD, 2009. <http://www.un-redd.org/AboutREDD/tabid/582/Default.aspx>

W. Wilson International Center for Scholars. "Land Grab? The Race for the World's Farmland." 2009.

Wangari Maathai. "Involve women in climate change." Green Belt Movement, 2010. <http://greenbeltmovement.org/a.php?id=498>
(Accessed on 16.4.2012)

World Bank. "Biomass: Meeting Sub Saharan Africa's Energy Needs." WB, 2010. <http://climatechange.worldbank.org/news/biomass-meeting-sub-saharan-africa%E2%80%99s-energy-needs>

World Bank. "Gender in Agriculture sourcebook." <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTARD/EXTGENAGRLIVSOUBOOK/0,,menuP:3817510~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3817359,00.html>

World Bank. "World Development Report 2012." WB, 2011. http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/EXTWDR2012/0,,menuPK:7778074~pagePK:7778278~piPK:7778320~theSitePK:7778063~contentMDK:22851055,00.html?cid=DM_UNWomen_1

Youssof, J.K. "The gendered aspects of land grab as response to climate change." Land for African Women, 2011. <http://landforafricanwomen.org/resources/conference>

Veškeré dokumenty byly naposledy staženy 10. 5. 2012.

Ženy a zemědělství v Africe

Vydal:	Glopolis, Praha 2012 Vydání první
Autorky:	Christine Maritzová, Dagmar Milerová Prášková
Užitečnými připomínkami přispěla:	Marygoretti Kamau (Eastern Africa Farmers Federation, EAFF)
Grafický design:	Creative heroes (www.creativeheroes.cz)
Tisk:	Agentura David Centrum
Adresa vydavatele:	Glopolis Soukenická 23 110 00 Praha 1 Tel.: +420 272 661 132 www.glopolis.org

Copyright (c) Glopolis 2012

Glopolis je nezávislé analytické centrum (think-tank) se zaměřením na globální výzvy a příslušné odpovědi České republiky a EU. Ve spolupráci s těmi, kteří utvářejí politiku, byznys a veřejné mínění, je naším dlouhodobým cílem zlepšit politickou kulturu a přispět k přechodu na chytrou ekonomiku, k energetické a potravinové zodpovědnosti. Pro více informací navštivte naše webové stránky www.glopolis.org.

Publikace vyšla s finanční podporou Evropské unie v rámci projektu EuropAfrica: Towards Food Sovereignty (DCI-NSAED/2010/240-529) a Mezinárodního visegrádského fondu. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany.

ISBN 978-80-905194-4-2

) glopolis